

Antwoord aan de Kritiek op „De permanente inrichting der Stelling
van Amsterdam”, door Jhr. L. M. A. von Schmid.

De critiek (niet Kritiek, want hachelijk is het geval nog geenszins) bevindt zich vaak in eene zeer moeilijke positie; zij, die feilen toonen, worden nu eenmaal, zelfs al zijn het vrienden, slechts zelden als zoodanig beschouwd. De Schrijver, die het recht in pacht meent te hebben, wordt door de bedenkingen, die tegen zijne uitspraken rijzen, prikkelbaar, zijne stemming lijdt daaronder en zijne anti-critiek draagt daarvan de onmiskenbare sporen. Het lijdt geen twijfel, dat de critiek, tengevolge daarvan, haar doel voor een groot deel mist; terwijl zij er naar streeft door wrijving van gedachten de waarheid aan het licht te doen treden, werpt de anti-critiek zich op haar betoog, zoekt daarin, zij het ook op ondergeschikte zaken, terecht of ten onrechte, zwakke punten, tracht haar met zichzelf in tegenspraak te brengen, spint dat alles breed uit en sticht daardoor niet zelden eene grenzenlooze verwarring van begrippen; het zoeken naar waarheid ontaardt — in één woord — in »Rechthaberei”.

De voorgaande schets is in menig opzicht ook toepasselijk op den penne-strijd, die ons in deze regelen zal bezig houden. Al moge het voor iemand, die het wel meent te weten, niet aangenaam zijn eene douche te ontvangen, als den Heer VON SCHMID in de December-aflevering van *De Militaire Spectator* werd toegediend, dan had hij toch onzes inziens beter gedaan die douche te doen dienen tot het bekoelen van zijn hoofd en het stalen zijner zenuwen (1), dan daarin aanleiding te vinden voor den toon, die in het »Antwoord” aangeslagen wordt. Wij kennen natuurlijk de bedoeling niet, waarmede de Schrijver zijne brochure geschreven heeft, maar indien hij werkelijk den wensch koestert nut te stichten, dan zouden wij hem in overweging willen geven in volgende pennevruchten dien toon te laten varen; een toon, die er alleen toe leiden kan bij hemzelve en bij anderen bitterheid te verwekken. Waar bitterheid zich van Schrijvers gemoed dreigt meester te maken, zouden

(1) De goede toon, die tot dusverre bij polemiek gebruikelijk was, leidt ons tot de onderstelling, dat daar, waar op bladz. 48 van het »Antwoord” sprake is van »een zwaar hoofd en slappe zenuwen”, des Schrijvers eigen hoofd en zenuwen bedoeld worden; eene onderstelling, waartegen het redeverband zich gelukkig niet verzet.

wij hem het gevleugeld woord van FREDERIK DEN GROOTEN: »Geduld und Rhabarber" willen toeroepen; »Geduld" in het bewustzijn, dat eene goede gedachte haren weg wel vindt; »Rhabarber" in de overtuiging nu ja, dat spreekt vanzelf.

Wanneer wij het »Antwoord" nu ontdoen van die bijzaken, welke als niet ter zake dienende gevoegelijk buiten beschouwing gelaten kunnen worden, dan komen wij tot de slotsom, dat het daarin gevoerd betoog tracht aan te toonen:

1°. het overtollige en schadelijke van het bezit van de noodige inrichtingen voor groot flankement in de werken der Stelling van Amsterdam;

2°. het voortreffelijke van het type »wachtforten" en het verwerpelijke van het type »woonforten", voor evengenoemde werken.

Dat wij bij geen dezer twee stellingen aan S'. zijde staan, kan den lezer bekend zijn; waarom wij dat niet vermogen, willen wij hieronder nogmaals kortelings aangeven:

Ad 1°. Het is eene waarheid, reeds uit de grijze oudheid tot ons gekomen en door alle vestingbouwkundigen erkend, dat de verdediging van eene defensielijn niet krachtiger kan worden gesteund dan door eene behoorlijke flankering van die lijn; in de moderne vestingbouwkunde alzoo door flankerend vuur, afgegeven uit zoodanige opstelling, dat 's vijands geschutvuur tot voorbereiding van den aanval niet tevens de opstelling der flankerende vuurmonden vernielen kan. Bij deze grondstelling wordt uitgegaan van de gedachte dat het flankerend vuur, zoowel in materieelen als in moreelen zin, eene onevenredig grootere uitwerking heeft dan het vuur, dat van uit de verdedigingslijn zelve afgegeven wordt; in materieelen zin, omdat de groote dieptewerking van het granaatkartetsschot het meest tot haar recht komt, wanneer men 's vijands aanvalsliniën daarmede in de lengte beschieten kan, iets waarbij men bovendien minder afhankelijk is van natuurlijke en toevallige spreidingen; in moreelen zin, omdat geen vuur ontmoedigender indruk maakt, dan wanneer het afgegeven wordt uit eene richting, waartegen men zich niet keeren en dus ook niet verweren kan. Bovendien kan het flankerende geschut zoogenaamd onuitdoofbaar zijn, wat zeker niet het geval is bij in front opgestelde en tegen troepen bestemde vuurmonden, die ter wille van het beoogde doel over de borstwering moeten reiken en dus zeer trefbaar zijn.

Waar de S. nu mocht meenen laatstbedoelde vuurmonden in verplaatsbare pantserstanden te kunnen doen optreden, moeten wij hem, tot ons leedwezen, die illusie ontnemen. Aan die pantserstanden kleven toch niet alleen, voor wat de bediening en de vuurleiding betreft, groote nadeelen, maar hunne verplaatsbaarheid is bovendien in onze terreinen zoo weinig verzekerd, dat men ze daar, waar men er over wil *kunnen* beschikken, reeds vóór den aanvang van den strijd zal moeten hebben opgesteld. Dientengevolge zal het aantal benoodigde pantserstanden zoo groot worden, dat de aanzienlijke kosten,

aan hunne aanschaffing verbonden, reeds vanzelf dit middel zullen doen verwerpen. Wat geringe kwetsbaarheid aangaat, kunnen zij zich bovendien niet met het flankerend geschut meten.

Het hiervoren besproken groot flankement, nu, achten wij in inundatiestellingen noodig:

1°. om bij bevroren, dan wel niet of onvolledig gestelde of overvoerde inundatiën den aanval op het interval te kunnen afslaan;

2°. om ter plaatse waar, niet door fort en afgesloten, land- of wateraccessen naar de linie voeren den tegenstander te beletten dáár het interval binnen te dringen;

3°. om den vijand te verhinderen zich in het tusschen de fort en vóór het interval gelegen terrein, op daartoe geëigende punten met kleine afdeelingen te nestelen en van daar uit de fort en te verontrusten en de communicatie in de linie te belemmeren;

4°. om te voorkomen, dat, waar de tegenstander op eenig punt de linie doorbroken heeft, aanvulling van troepen, munitie, proviand en aanvoer van licht geschut plaats vinden.

Omdat de S. deze noodzakelijkheid niet wil erkennen, pleit hij, als een slecht advocaat, telkens op eene exceptie (»Antwoord” bladz. 17).

Niettegenstaande in de brochure (bladz. 36) gesproken wordt van »nachtelijke onverwachte gebeurtenissen, die vooral bij vriezend weder zeer gevaarlijk kunnen zijn”, heet het in het »Antwoord” ten aanzien van vriezend weder (bladz. 17): »Gelukkig, dat niet kan worden tegengesproken, dat dit geval een uitzonderingsgeval is”.

Om te kunnen aantoonen, dat, in verband met de bij bevroren water te volgen gedragslijn, het groot flankement toch moet zwijgen en dus overbodig is, gaat S. onder die omstandigheden te voet en per schaats den aanval te lijf, en vreest hij reeds het ergste voor een insluitingsleger, berekend naar eene sterkte, waarbij de gedachte aan een kloek initiatief en een doorbraak was buitengesloten; eene theorie, die er eigenlijk toe zou moeten leiden de inundatiën *in geen geval* te stellen, ten einde zich vooral deze schoone kansen niet te doen ontgaan.

Waar de mogelijkheid van een aanval bij niet of onvolledig gestelde inundatiën te berde is gebracht, meent de S. dat geval te kunnen elimineeren door te zeggen: »Zulke onderstellingen betreurende, kan men ze laten voor wat ze zijn”. »Treur maar”, zouden wij den Heer VAN HOUTEN hier kunnen nazeggen, doch er aan toevoegen: »daarmede is de onhoudbaarheid van het sustenu nog niet aangetoond”.

Van een aanval over de inundatie in vaartuigen heeft de S. geen voorstelling (bladz. 12); hij noemt daarom de voorstelling ongerijmd (bladz. 13) en zwijgt er verder over. Accessen, niet door fort en afgesloten, komen, volgens hem, zelden voor of loopen tegen kanalen of ringvaarten. Dit laatste treft te meer, waar het »zelden voorkomen” toegelicht wordt door

een beroep op de waarde van den grond. Waartoe dan in zulk duur terrein tegen kanalen of vaarten loopende wegen — zonder meer — zijn aangelegd, is niet helder.

Bij zijne vele rondstapjes in de terreinen der Amsterdamsche Stelling heeft de S. er nooit aan gedacht om zulke punten op te zoeken, waar de vijand zijne reserves bij een aanval op het interval zou kunnen opstellen (bladz. 25). De beleefdheid verbiedt te vragen welk nut S. uit die vele rondstapjes getrokken heeft, als deze niet mede dienstbaar gemaakt werden aan het onderzoek in hoeverre de terreinbedekking een aanval op het interval begunstigt en zulks te meer waar S. op bladz. 49 betoogt, dat het opruimen, neerhalen en omhakken in voorwaartsche richting van de forten meer belooft, dan in het terrein tusschen de forten.

Wellicht intusschen was S'. aandacht bij die rondstapjes onverdeeld gevestigd op de tal van woningen en hofsteden van bladz. 15, »die een goeden uitkijk of opstelling tot luisteren aanbieden».

Hoewel de S. ten aanzien van een zijner bestrijders mededeelt, dat deze blijkbaar geen al te duidelijke voorstelling heeft van de verdediging van een kringfort (bladz. 44), en daardoor niet onduidelijk te kennen geeft, dat men verkeerd zou doen dezelfde meening ten zijnen aanzien te opperen, gelooven wij toch, dat S'. denkbeelden, omtrent de taak der verdediging, in geval de vijand 's nachts in eenig interval is binnengedrongen, te eenen male onjuist zijn.

Wanneer wij toch lezen (bladz. 44): »Immers frontaalvuur over de keelgracht zou een zelfmoordend vuur zijn. Ieder oprukken en ingrijpen van een piket of reserve ware er mede in de waagschaal gesteld. Voor flankering van de keelgracht moeten twee of vier mitrailleurs bestemd worden, waarvan men de dracht, ten einde het treffen van eigen troepen te voorkomen, in het verlengde van de gracht, door zandlichamen tot de te bestrijken ruimte zal moeten beperken», dan blijkt daaruit, dat hij in het hiervoren gestelde geval den in het interval binnengedrongen tegenstander met troepen te lijf wil, iets wat wij ten sterkste afkeuren, omdat de heillooze verwarring, die daaruit gedurende de duisternis moet voortspruiten, ons alleen nadeel en nimmer voordeel kan opleveren. O. i. is bij eene gelukte doorbreking gedurende den nacht elke troepenverplaatsing, zoo eenigszins mogelijk, te vermijden en moet men er zich in dat geval toe bepalen: 1°. door afsluiting van wegen den binnengedrongen vijand te beletten zich willekeurig uit te breiden, wat door eene oordeelkundige opstelling van piketten en reserves reeds vanzelf verkregen zal worden; 2°. door het onder vuur nemen van die punten vóór het interval, waarlangs versterking van de binnengedrongen afdeeling geschiedt (voor het geval men dit kan waarnemen), of het meest waarschijnlijk geschieden zal. Deze rol valt aan de vuurmonden voor het groot flankement toe; zij blijven, zoolang het fort niet genomen is, intact, wat ook in het interval geschiedt, en zij zullen, hoezeer de uitkomsten van hun nachtelijk vuur onder

sommige omstandigheden twijfelachtig kunnen zijn, van het eerste morgengloren af, *elke* versterking der binnengedrongen afdeeling *beletten*.

Wanneer nu, tengevolge van den door ons gestelden regel, dat elke troepenverplaatsing gedurende den nacht principiëel te vermijden is, de binnengedrongen afdeeling den weg naar de keel van een der forten vrij vindt, dan is hiermede nog niets verloren, omdat de infanteriebezetting, in verband met het klein flankement, aan 's vijands poging om zich van het fort meester te maken het hoofd kan en zal bieden. Dat het hiertoe noodig is de forten van een keelwal te voorzien, spreken wij niet tegen; wij zijn ons intusschen niet bewust het tegendeel ooit beweerd, noch ons partij gesteld te hebben vóór of tegen de forten van het technisch comité; dit laatste, omdat wij meenen, dat deze geen onderwerp van een openbaar debat kunnen uitmaken.

Wat ons intusschen wel verwondert, is dat S., die op bladz. 35 het ontbreken van een keelwal eene zwakke zijde van een fort noemt, toch op bladz. 36 eene theorie ontwikkelt, die alleen in practijk te brengen is..... voor het geval de keelwal ontbreekt.

Hij plaatst namelijk zijne gebouwtjes in de forten eenigszins in de lengte (1) om, in een eventueel uit plichtsverzaking verrast en overvallen fort, den vijand het verblijf in de lokalen met geschutvuur te kunnen ontzeggen, ten einde op deze wijze de *onverwijlde* herovering mogelijk te maken. Iedereen begrijpt toch, dat het met geschutvuur ontzeggen van het verblijf in de lokalen alleen zal kunnen geschieden, wanneer in het fort geen keelwal aanwezig is. Overigens is het ons niet duidelijk, dat de *onverwijlde herovering* mogelijk wordt, *doordien* men den vijand het verblijf in de lokalen ontzegt; het logisch verband tusschen beide zaken ontsnapt aan ons onderscheidingsvermogen. Dat men weinig nut zal trekken uit de *herovering* van een fort, waarvan men te voren het weinige bomvrije onderkomen, waarover het beschikt, vernield heeft, spreekt voorts wel vanzelf.

Het voornaamste argument, intusschen, dat S. tegen het groot flankement aanvoert, is van zoo afdoenden en zaakrijken aard, dat het ons werkelijk verwondert den S. zich de moeite te zien geven om daarnevens nog andere bezwaren tegen dat flankement te ontwikkelen.

Dat argument nu — wij rusten hier even, ten einde den lezer tijd te geven om zich voor te bereiden voor de noodige ongeveinsde verbazing — is: de onzekerheid van uitwerking (van de voor het groot flankement bestemde vuurmonden) of liever de bijna volstrekte stelligheid, dat uitwerking zal worden gemist (bladz. 20). De S., die zich met deze opmerking reeds midden in het onderwerp

(1) Ook hier pleit S., als een slecht advocaat, op eene exceptie (bladz. 17); hij zegt toch: »Ik hechte hieraan, omdat niet de zekerheid bestaat, dat onder een groot aantal fortcommandanten er onverhoopt een zou kunnen worden aangetroffen, die uit toegevendheid als anderszins, van zijne bezetting niet in den ruimsten zin de diensten zou vorderen, welke iedere overvalling overigens geheel zou hebben kunnen uitsluiten» (bladz. 36).

waant, vergist zich; na deze opmerking is hij *feitelijk* reeds aan het einde van zijn betoog, vulgair toch noemt men zoo iets »een doodoener».

Het spreekt toch wel vanzelf, dat, wanneer het vuur uit eene kazemat — waar de nagenoeg absoluut veilige opstelling der manschappen eene rustige bediening van den vuurmond verzekert, terwijl de meer volkomene inrichting der hedendaagsche kazemataffuiten eene juiste richting zoozeer in de hand werkt — bijna volstreckte stelligheid van afwezigheid van uitwerking oplevert, die stelligheid voor elk ander artillerievuur, onder minder gunstige omstandigheden afgegeven, zonder eenige restrictie volstrekt zal wezen.

Desniettemin rekent S. zelf voor de verdediging van zijne twijfelachtige middenstrook (bladz. 13), op batterijen; wil hij uit verplaatsbare pantserstanden kruisvuur op accessen geven (bladz. 26); wil hij in de tusschenlinie kanonnen van 10 cM. voor werking naar voren aanwijzen (bladz. 28); en spreekt hij van het doelmatig en te goeder ure dirigeeren van het geschut voor den batterijstrijd (bladz. 45); al welke zaken moeilijk te rijmen zijn met de opvatting, dat in het onderstellen van groote juistheid bij het vuur »weinig anders (schuilt) dan een naïef leekengeloof; eene onbekendheid met de wisselende waarde van de ballistische factoren bij het schieten, die men, bij iemand die anderen wil terechtwijzen, niet aanstonds geneigd is, over het hoofd te zien» (bladz. 25).

Ook is het eigenaardig, dat niettegenstaande de Duitsche en Oostenrijksche vestingartillerie, blijkens bij S. voorhanden en sedert jaren verzamelde, doch helaas! niet openbaar gemaakte gegevens, volstrekt niet eene hoogere schietvaardigheid bezit dan de onze (bladz. 23), toch hoog opgegeven wordt van de materiele en nog meer te duchten moreele uitkomsten, welke 's vijands artillerie op onze forten zal verkrijgen (bladz. 31).

Wij gelooven dan ook eigenlijk, dat S. zelf niet zoo erg overtuigd is van de zooveen besproken absolute afwezigheid van trefkans, maar dat hij er slechts zoo over sprak, om met eenige mindere kans op volstreckte afwezigheid van succes propaganda te kunnen maken voor zijne »glazensputten» (bladz. 40), die anders nevens de moderne artillerie te veel zouden afsteken.

Voor al voor dit gedeelte van zijn betoog moet men den S. erkentelijk zijn; vermoedelijk vreezende, dat het onderwerp anders een weinig dor zou worden, stelt hij hier den lezer in staat eens hartelijk te lachen over deze episode uit de »vermakelijke vechtkunst».

Waar de S. het intusschen eene ware ramp zou achten, »indien wij, om aan de fictie van groot-flankement een glimp te kunnen geven, het geloof aan de kracht en de stormvrijheid van geïnundeerd polderterrein ten deele moesten inboeten» (bladz. 12), daar achten wij het onverantwoordelijk, dat hij ter wille van eene idée fixe — zijn strijd tegen het groot flankement — ons het vertrouwen wil ontnemen in een der hoofdfactoren van onze verdediging: het artillerievuur.

Het is — en dit tot besluit over het groot flankement — der vermelding

waard, dat waar S. op bladz. 30 door eene zeer overdreven kostenberekening wijst op het bedrag, waarmede men het groot flankement betaalt, hij zelf — zeker ter wille der goedkoopheid — als *afdoend* middel tegen de gevaren, uit bevroren inundatiën voortvloeiende, aangeeft: eene kringstelling met *kleiner* intervallen — dus meer forten —, eene zoogenaamde *ligne intérieure* van fortjes, ook wel *position de soutien* genoemd, en voorts eene permanent ingerichte *enceinte* om de te verdedigen hoofdstad.

Ad 2°. De bestrijders van den Heer VON SCHMID hebben »verklaard geen forten te kunnen goedkeuren, waarbij de aflossing van de bezetting, ieder etmaal, een noodzakelijkheid zou zijn” (bladz. 41). Door deze woorden geeft de S. het punt van verschil duidelijk aan: zijn denkbeeld heeft, zegt hij, »aanleiding gegeven tot velerlei opmerkingen en vragen. Door deze laatste te beantwoorden, zullen tevens de eerste tot geringer evenredigheden (?) zijn teruggebracht”.

Waar met zooveel zelfvertrouwen gesproken wordt, had men mogen verwachten, bij de beantwoording dier vragen, degelijke argumenten te zullen vernemen. In dit opzicht heeft de S. ons deerlijk teleurgesteld; wie toch kan eenige degelijkheid ontdekken in argumenten als de volgende:

»Ik heb reeds in de eerste brochure aangetoond, dat een fortdienst zonder aflossing, op den duur ook den kranigsten bezettingstroep tot het inzicht moet brengen, dat het uitzicht niet bemoedigender wordt”.

»En wat den ijver bij het verrichten der nachtelijke werkbeurten betreft, mij dunkt, het vullen van kuilen, het herstellen van taluds en het wegruimen van scherven, zal ook door een tijdelijke bezetting wel vlug en goed verricht worden, al ware het alleen maar uit zucht tot zelfbehoud”. »Door flink aan te pakken heeft de bezetting het immers in de hand om den tijd, gedurende welken zij aan gevaar is blootgesteld, in te korten?”

»Bij een periodieken dienst zal iedere wacht er een eer in stellen den post zooveel mogelijk ongeschonden aan de aflossing over te geven. (1) Het gevoel van op wacht, d. i. doorlopend in dienst te zijn, zal de vraag uitsluiten of men voor een corvée” (N.B. onder 's vijands vuur) »aan de beurt is”.

Wij achten, n'en déplaise den S., eene *dergelijke* betoogvoering *deerniswekkend*.

Aan het laatste citaat voegt de S. nog de volgende algemeenheid toe: »Die den troep kent, weet, dat dit in woonforten, na veel vermoeienissen, op den duur anders zal kunnen zijn”. En S. wijze van argumenteeren volgende (bladz. 37), zeggen wij hem na: De Schrijver geeft dit gevoelen met eene uiterste voorzichtigheid te kennen. Ons dunkt, hij kan niet meenen, dat aan dit »kunnen” draagkracht genoeg zal kunnen worden toegekend, om de vele nadeelen van het beginsel der wachtforten te kunnen torschen.

(1) Zonder zulks den S. te zeer aan te rekenen, meenen wij er de aandacht wel op te mogen vestigen, dat hij *hier* de soldateneer als een ruggesteun voor eene krachtige verdediging ten tooneele voert, terwijl hij deze, als zoodanig, voor de bezetting van het woonfort, op de bladz. 47 en volgende van zijne eerste brochure, verre van zich meende te moeten werpen.

»De principiële eisch, dat er tusschen ieder fort en de aangewezen bezetting een band zij, die alleen door 's vijands aftocht of door den val van het fort zou kunnen worden verbroken, is thans door geen der Schrijvers meer in bescherming genomen'', zegt S. op bladz. 31.

Wat hier de bedoeling is van de woorden *principiël, thans en meer* vermogen wij niet te doorgronden. Wil de S. hierdoor een soort auteursrecht vestigen op het denkbeeld van de aflossing der fortbezettingen, dan dwaalt hij; reeds lang voor hij er aan dacht zijne gedachten ten aanzien daarvan te formuleeren, was dit een »überwundener Standpunkt''. Hem komt alleen de eer — zij het ook eene twijfelachtige — toe de periodieke en wel in het bijzonder de vier-en-twintig uur'sche aflossing ten tooneele gevoerd te hebben. En daarin nu ligt voornamelijk het punt van verschil. Terwijl wij meenen, dat ook in den soldaat een hooger beginsel leeft, dat hem liefde inboezemt voor de plaats, waar hij geleden en gestreden heeft, eene liefde, die zich in de ure van het dreigendste gevaar, naar onze meening, zal omzetten in eene uiterste krachtsinspanning om den post, die mede aan zijne zorg toevertrouwd is, te verdedigen en te bewaren, meent de S. meer waarborgen te vinden in de verdediging der forten door eene afdeeling, die frisch en krachtig is, doch die noodwendig dat hoogere beginsel missen moet, dat in moeilijke omstandigheden zoo groote kracht geeft. Dat de S. dat beginsel niet erkent en dus niet waardeeren kan, begrijpen wij volkomen; hij hecht blijkbaar geene groote waarde aan de moreele vorming van den soldaat, hij verwacht alles van de fysieke kracht; vandaar spreekt hij ook van zijne taak als van »het verwerken van menschenmateriaal''; iets wat aan de kannibalen denken doet. Of hij gelijk zou hebben?

Bovendien is het een feit, dat iemand, die voortdurend leeft te midden van zenuwschokkende invloeden, daaraan in meerdere of mindere mate gewoon raakt en er ten slotte vrijwel ongevoelig voor wordt, terwijl hij, die telkens na drie dagen rust weder vier en twintig uur in zijn fort, dat oord der verschrikkingen, moet doorbrengen, daardoor telkens opnieuw op de meest pijnlijke wijze getroffen zal worden. Voor velen zal die gang naar het fort eene nachtmerrie zijn, die hen ook in de rustdagen benauwt en die ondanks fysieke frischheid en kracht hen minder geschikt zal maken voor hunne taak, dan *zij* zullen zijn, die, voortdurend aan het gevaar blootgesteld, dit met eene zekere onverschilligheid gaan bejegenen.

Nu kan het echter zijn, dat tengevolge van vermoeienis en uitputting de bezetting in een toestand van afgematheid dreigt te geraken, welke het noodzakelijk maakt haar te vervangen. In dat geval aanvaarden wij de gelegenheid, welke zich hier aanbiedt om de bezetting af te lossen, dankbaar, maar wij blijven haar beschouwen als een noodzakelijk kwaad, niet als eene omstandigheid, welke vrijwillig, wij zouden haast zeggen moedwillig, in het leven geroepen wordt, gelijk volgens S'. stelsel geschiedt.

Daar komt nog bij, dat hij, ten einde niet eene overmatig groote bezetting

voor de Stelling te moeten aanwijzen en toch over genoeg troepen ter aflossing te kunnen beschikken, zonder dat deze, »door waken en strijden uitgeput, niet meer in staat zouden zijn om te leveren, wat een volgend etmaal opnieuw van hen zou kunnen vragen», de bezettingen der fortten noodwendig klein moet maken. 100 man, voor enkele 150 man (dit laatste werd in de brochure *niet* gezegd): »in het algemeen geen grooter aantallen, dan, niet te krap genomen, voldoende is» (bladz. 45).

Deze laatste stelling, — eene waarheid als een herkauwer, maar toch een weinig vaag en vooral eigenaardig bij iemand, die juist een ander aangeraden heeft »eens een berekening te maken» — latende voor hetgeen zij is, houden wij ons dus maar aan 100 à 150 man. Dat maakt dus op de 32, door S. bedoelde, fortten $\pm$ 4000 man. Neemt men nu in aanmerking, dat de grootte der wachtlokalen zoo genomen is, dat de bezetting daarin, zoo noodig door de tafels op te klappen, te hijschen of buiten te zetten (wat doen ze er dan?) in haar geheel (zijn er dan geen posten op den wal?) in zittende houding onderkomen vindt (bladz. 35, brochure), dan overdrijft men niet, indien men per fort op ééne bezetting en drie aflossingen, d. i. dus voor de geheele stelling op $\pm$ 16.000 man rekent. M. a. w., om de bezetting der fortten voldoende frisch en krachtig te doen zijn, wijst S. daarvoor 400 à 600 man aan, terwijl hij te voren weet in de ure des gevaars er slechts over 100 à 150 te kunnen beschikken? (1)

Is dit geen bezwaar?

De S. meent hierop ontkennend te mogen antwoorden; zie hier op welken grond:

»De vraag is gedaan of een eventueel ingesloten wachtfort wel even goede kansen biedt op directe verdediging tegen 's vijands aanvallen. Mij dunkt van beter, omdat een wachtfort een geringer oppervlak en omtrek heeft, dus gemakkelijker te beveiligen is en met een kleine beschikbaar gehouden reserve veel eerder naar alle zijden sterk geacht kan worden, dan een zooveel grooter woonfort, met een even groote bezetting».

Nu schuilt in deze redeneering wederom de groote fout, dat de S. doet, hetgeen hij zijn bestrijder verwijt, namelijk te argumenteeren in den halven en te concludeeren in den heelen toon (bladz. 33).

Hoe rijmt de S. althans de bewering van de *even groote bezetting van het zooveel grooter woonfort* met zijn eigen betoog op bladz. 42 der brochure, waar wij lezen: Ik moet er echter op wijzen, dat tengevolge van het geringer oppervlak der aangeduide wachtposten de bezetting zelve ook *kleiner* (2) kan zijn . . . Daardoor wordt een *aanzienlijke* (2) besparing van troepen verkregen».

(1) Voor nevendoelen is van de aflossingen weinig te verwachten, althans niet op den dag volgende op dien, waarop zij op wacht waren, of op den dag, welke aan hunne wacht voorafgaat. Gedurende den tijd, voor hun gebruik ten behoeve van andere doeleinden beschikbaar, zal het gemis aan tactisch verband het veld hunner werkzaamheid bovendien zeer beperken.

(2) Wij cursiveeren.

Wij hebben echter tegen S'. kleine bezettingen wel degelijk bezwaar. Waar het eigenaardige terrein der kringstelling den vijand dikwerf belet het aantal der aanvallende troepen, bij eene poging om het fort te vermeesteren, naar willekeur te vergrooten, daar komt het er vooral op aan om niet uit vrije verkiezing het aantal geweren in het fort zóó beperkt te nemen, dat men, wat vuurkracht aangaat, nagenoeg tegen elken aanval in de minderheid is.

De S. wenscht aflossing der bezetting gedurende den nacht. »Acht men, dat de vijand met artillerievuur de nachtelijke aflossing zou kunnen doen afstuiten (?), dan zou een fort-inrichting, waarbij de aflossing noodzakelijk is, beslist moeten worden afgekeurd'' (bladz. 41).

Dat aan de aflossing gedurende den nacht groote bezwaren verbonden zijn ten aanzien van de veiligheid van het fort, schijnt S. niet in te zien. De bedoeling, waarmede § 217 van het Voorschrift op den Velddienst geschreven werd, schijnt hij niet te kennen. Geen wonder trouwens, wanneer men geopperde bezwaren tracht te weerleggen met een argument, als: »Ook het dagelijks aflossen van de veldwachten en piketten der bewakingstroepen is een noodzakelijkheid en niemand denkt er aan daaronder gebukt te gaan; *men bepaalt zich tot het regelen en bevelen van den dienst der aflossing*'' (1) (bladz. 41, o. a.). Als de bezwaren der troepenleiding op zoo eenvoudige wijze waren op te lossen, als men slechts behoefde te regelen en bevelen, zonder zich om de mogelijkheid der uitvoering te bekommeren, dan ware zeker de taak van den troepenaanvoerder zeer verlicht. Jammer maar, dat eene zoo onoordeelkundige daad in de practijk zoo ontzettend zwaar gestraft zou worden.

Intusschen de S. heeft zich nu eenmaal aan die nachtelijke aflossing vastgeklemd, vermoedelijk omdat hij periodieke aflossing over dag nog minder uitvoerbaar acht, en hij blijft die aflossing tot de mogelijkheden rekenen, omdat zij z. i. door 's vijands artillerievuur niet belet zal kunnen worden. Nu, dat geven wij gaarne toe, de aflossing *beletten*, kan men met artillerievuur niet; wèl tijdens die aflossing vele en onnoodige verliezen toebrengen. Wanneer men toch bedenkt, dat zich gedurende de aflossing, die immer een zekeren tijd in beslag neemt, tweemaal meer personeel in het fort bevindt, dan waarvoor bij mogelijkheid eenige dekking te vinden is, zal men gereedelijk toegeven, dat slechts één schot, met tamelijk gunstige werking, noodig is om daarbij groote verliezen aan personeel toe te brengen.

De S., nu, ontkent de mogelijkheid van dat schot met tamelijk gunstige uitwerking. Daarover zullen wij niet met hem twisten. Zijne artilleristische uitspraken toch, welke door hem zelf zoo boven elke tegenspraak verheven geacht worden en ons nochtans in zoovele opzichten voor bestrijding vatbaar voorkomen, behoeven hier geen punt van bespreking uit te maken. Wellicht vindt een kundig artillerie-officier (bladz. 34) of een alleszins bevoegde

(1) Wij cursiveeren.

(bladz. 48) nog den moed om, na alles, wat de S. in dit opzicht ten beste heeft gegeven, over zijne artilleristische stellingen met hem in debat te treden; ons ontbreekt die moed te eenen male; daartoe zou te veel van den grond af opgebouwd moeten worden.

Intusschen één raad aan den S. Wanneer hij in den vervolge uit de Beknopte Overzichten citeert, laat hij dan niet door halve citaten de zaken uit haar verband rukken; een halve waarheid is geen waarheid meer.

Laat ons thans nagaan, of andere oorzaken dan het vijandelijk artillerievuur de nachtelijke aflossingen — en deze moeten elken nacht plaats vinden — zouden kunnen beletten. Daartoe gaan wij bij den S. in de leer, ten einde te vernemen, wat in dit opzicht van den vijand verwacht kan worden, en schrijven daartoe de volgende uitspraken af.

»En dan ligt het voor de hand, dat hij (de aanvaller, wanhopende aan doeltreffende artilleristische voorbereiding) zal trachten door herhaalde alarmeeringen gedurende de duisternis, en door demonstratie's en bedreigingen na het aanbreken van den dag, de bezetting in een staat te brengen, die geen genoegzamen waarborg meer zou kunnen geven, tegen den toeleg om, in een volgenden nacht, dit werk op gelijken voet voort te zetten, ten einde ten slotte bij gebleken kansen, van de uitputting gebruik te maken en den storm tot in het fort door te zetten" (bladz. 42).

»Hoe ook, de mogelijkheid kan niet ontkend worden, en moet worden onder het oog gezien, dat een tegenpartij, door een krachtigen drang naar de beslissing bezield, op meerdere, ver uit elkander gelegen, vakken van de kringstelling gelijktijdig, de fortbezettingen zoodanig zal kunnen afbeulen, dat de vijand, zoo hij in die antirust- en stormtactiek, telkens met frissche compagnieën, bleef volharden, in eenig etmaal, de kansen, van bij een of meer fortten te zullen slagen, inderdaad zou verkregen hebben" (bladz. 43).

»Ik geloof niet, dat men ontkennen kan, dat de aanvaller op meerdere punten gelijktijdig, ons in een zoodanigen toestand kan brengen" (bladz. 43).

»In *alle* fronten moet men tegen deze laatste (stormaanvallen) in eenzelfde mate en onafgebroken op zijn hoede zijn. Van gedeelten te spreken in welke men, tengevolge van 's vijands handelingen, zich tegen stormaanvallen minder bedreigd zou kunnen achten, is veelszins verkeerdt" (bladz. 46).

»Omdat men in geenerlei gedeelte der stelling ook maar een halven dag zeker kan zijn, dat een aanval niet zal komen — men noemt ze daarom immers onverhoedsche aanvallen, — moet men overal en steeds op iedere gebeurlijkheid voorbereid en toegerust zijn" (bladz. 46).

»Wel zal uitputting in bedenkelijke mate kunnen intreden tengevolge van aanhoudende verontrusting en alarmeering Overal is men aan het gevaar van nachtelijke overvallen blootgesteld" (bladz. 46).

Men vergeve ons deze aanhalingen, omdat zij ons een lang betoog besparen. Wanneer men zich uit het voorgaande een beeld vormt van de

mogelijke werkzaamheid des vijands gedurende den nacht — en wie zal ontkennen, dat hij die werkzaamheid ten toon zal spreiden, vooral wanneer hij weet, dat de forten slechts wachtforten zijn en aflossing van de in eene beperkte ruimte *zittende* bezetting gedurende elken nacht een conditio sine qua non is — dan zal men begrijpen, waarom wij met den S. niet wilden twisten over de uitwerking van het nachtelijk artillerievuur. In deze onophoudelijke alarmeeringen en bedreigingen bezit de aanvaller toch het meest werkzame middel om in de forten, waar *hij* dit wenscht, de aflossing tot eene onmogelijkheid en daardoor aan den weerstand van het fort een einde te maken. Roekeloos en onverantwoordelijk, maar bovendien onuitvoerbaar zou het zijn om in een fort, dat voortdurend gealarmeerd en elk oogenblik met een stormaanval bedreigd wordt, aan het aflossen der bezetting te denken, laat staan daartoe over te gaan.

Wij gelooven niet, dat het noodig zal zijn aan het voorafgaande nog iets toe te voegen om den onbevooroordeelde de overtuiging te schenken, dat de wachtforten zijn, wat MOLTKE van den eeuwigten vrede zeide: »Ein Traum und nicht einmal ein schöner”.

En hiermede beëindigen wij onze bespreking van het »Antwoord aan de Kritiek”.
